

TALLBO TRÄDGÅRD

Inventering och skötselplan

2008

Ann Nilsén

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa i länsmuseets butik, beställa på tfn 026-65 56 35 eller e-post butiken@xlm.se

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29
butiken@xlm.se
www.lansmuseetgavleborg.se

TALLBO TRÄDGÅRD

Inventering och skötselplan

2008

Rapport 2008:06
Ann Nilsén

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29
Hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2008

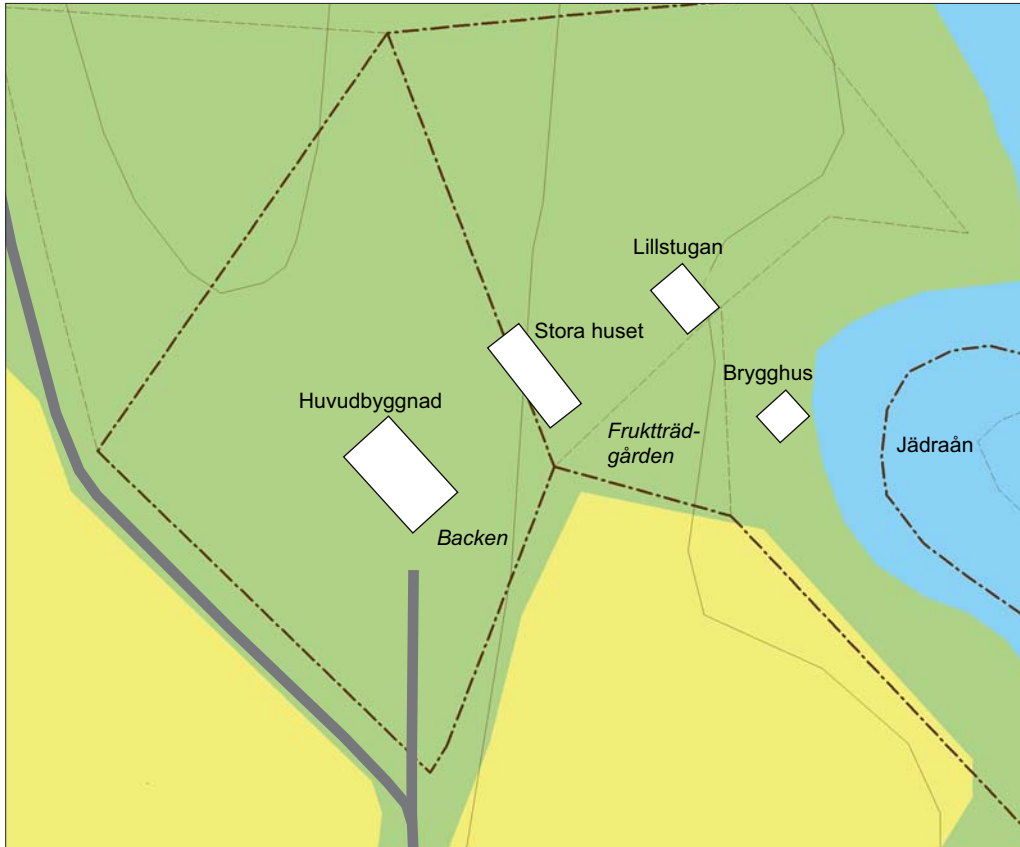
Omslagsbild: Trädgården på Tallbo sommaren 2006, lägg märke till
de förvildade bestånden av strålöga. Foto: Hans Öhlin, 2006.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Syfte	5
Historik	5
Sekelskiftet 1900.....	5
1930–1940-talet	6
Översiktlig inventering av befintligt växtmaterial	12
Åtgärdsförslag.....	13
Arbetsuppgifter	14
Exempel på äldre växter som kan användas för komplettering	15

Karta över Tallbo.

SYFTE

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Stiftelsen Ecke Hedbergs konstnärshem, Tallbo, utfört en inventering och skötselplan för trädgården vid Tallbo. Syftet med inventeringen är att göra det möjligt att utforma den yttre miljön så att den blir ännu mera attraktiv för besökare och att underlätta skötseln av trädgården. Eftersom trädgården sköts av ideella krafter, är många olika personer involverade i skötseln och det är därför viktigt att man har en enkel skötselplan att förhålla sig till.

En inventering av arkivmaterial har utförts där framförallt en serie fotografier från 1930-40-talen i Länsmuseet Gävleborgs arkiv har visat sig vara användbara för att skapa en bild av hur trädgården sett ut under denna period.

Länsmuseet Gävleborg har genom intendent Ann Nilsén utfört arbetet och sammanställt materialet till detta förslag.

HISTORIK

Vid sekelskiftet 1900 köpte Ecke Hedberg en tomt med en gammal smedsbostad som hade hört till Kungsfors bruk. Efter en del tillbyggnader av det äldre huset flyttade familjen in i bostadshuset 1901. Redan 1906 byggdes ytterliggare en våning, förmodligen ritades huset av Ecke Hedberg själv. Någon gång under 1930-40-talen ändrade man kulör på huvudbyggnadens fasader från röd med vita snickerier till en ljus gul färg med vita detaljer. En balkong byggdes på verandataket under 40-talet.

Familjen Hedberg bodde permanent på Tallbo fram till 1945 då fru Lisa avled. Sedan användes gården som fritidsbostad, när Ecke dör 1959 tar barnen Stina och Nils över gården och 1981 säljer man fastigheten till Sandvikens kommun. 1984 bildas intresseföreningen Tallbos vänner och 1989 stiftelsen Ecke Hedbergs konstnärshem, Tallbo. Stiftelsebildare är Sandvikens kommun och föreningen Tallbos vänner.

Sekelskiftet 1900

Det har inte varit möjligt att hitta någon dokumentation av trädgården vid sekelskiftet. Vid denna tid växte emellertid ett nytt trädgårdsideal fram bland intellektuella, konstnärer och en välbärgad medelklass. Inspirationen hämtas från den engelska Art and Crafts rörelsen som med tidskriften "The Studio" fick ett stort genomslag i dessa kretsar. Även de nationalromantiska strömningarna inom arkitektur och trädgårdskonst påverkar utformningen. Allmogekulturen och framförallt Dalarna hamnade i fokus för debatten, man ville tillbaka till det sanna ursprungliga, före industrialismens förfall. Hantverket ses som räddningen från de förfulade industriellt tillverkade varorna.

Familjen Hedberg var i högsta grad representativa för denna ideologi. Ecke Hedberg, konstnären, som brukar beskrivas som landskapet Gästriklands konstnärlige upptäckare och hustrun Lisa som var engagerad i den framväxande hemslöjdsrörelsen och själv en duktig textil konsthantverkare. Familjen återvände till sina rötter, Ecke var född på Kungsfors herrgård inte alls långt från Tallbo. Uppe på tallåsen hittade man ett läge som motsvarade idealet, tomten och trädgården skulle spegla det omgivande landskapet. Tomten skulle helst inte omformas för mycket utan behålla sin naturliga prägel, i Tallbos fall kontrasten mellan den glesa tallheden på åsen och den frodiga ravinen ner mot ån. Den ursprungliga smedsbostaden byggdes till och fasaden rödfärgades, något som ansågs passa särskilt bra till byggnader i skogstrakter.

Trädgården skulle ses som en förlängning av huset och det liv som levdes av familjen. Huset länkades därför gärna samman med trädgården genom altaner, balkonger och terrasser. Tallarna på åsen fick ge huset sitt namn och huset kom att ligga tryggt förankrat bland tallarna. Den svenska sommarängen var ett annat ideal som stod högt i kurs under denna period. I blomsterängen var det vanligt att man anlade en fruktträdgård. Det var också vanligt att man på naturtomten planterade in buskar och växter som förhöjde intrycket av naturen och att man framhävde vissa delar av den befintliga vegetationen.

Även om det inte finns någon påtaglig dokumentation från den första tiden kan man nog anta att familjen Hedberg känt till och varit medvetna om tidens modeideal och att trädgården mer eller mindre utformats med utgångspunkt från dessa idéer. Förmodligen användes områdena närmast åkermarken för nyttoträdgården med köksväxter och potatisodling även vid denna tid.

1930–1940-talet

Ett antal fotografier förmodligen från senare delen av 1930-talet, finns insamlade i Läns museet Gävleborgs arkiv. Dateringen baserar sig på att bostadshuset nu har fått en ljus kulör men att balkongen på verandans tak ännu inte är byggd.

Fotografierna visar att boningshuset är omgiven av en stor grusad plan på de södra och östra sidorna. På den södra fasaden växer en tämligen hårt tuktad klängväxt, förmodligen humle. Även verandan är inrammad av humle.

Längs den östra fasaden växer en kaprifol, här finns också en tämligen smal rabatt längs fasaden i vinkel mot verandan.

Gårdsplanen avgränsas i öster av en stenmur mot sluttningen nedanför gården. I denna mur kan man urskilja stenpartiväxter som olika sedumarter, silverarv eller fagertrav och sibirisk vallmo. Det är osäkert vid vilken tidpunkt stenmuren är anlagd. Muren kan ha sitt ursprung redan från sekelskiftet eftersom stenpartier och murar hörde till den tidens trädgårdsmode. På ett av fotografierna ser man gårdskarlen Axel Rundborg arbeta med stenläggning vid muren. Det är svårt att urskilja om han nyanlägger muren eller om den vid denna tid kanske lades om och nyplanterades.

Stenmuren inramar gårdsplanen och följer även gången mellan uthuset och sluttningen ner mot trädgårdens nedre plan. I sluttningen verkar det även ha funnits fruktträd planterade. Vid uthusets sydöstra sida finns också en rabatt där man kan urskilja höstflox. Fruktträdgården har minst två rader med fruktträd och avgränsas i söder mot åkermarken med en smalt klippt häck. Mot åkermarken i söder och öster finns en traditionell gårdesgård med enkla grindar. Köksväxter och potatisland har funnits i närheten av åkermarken.

Fotografierna finns som reprofoton i Läns museet Gävleborgs arkiv. Originalen finns i ett fotoalbum och uppgifterna kommer från Stina Henrici, dotter till Ecke Hedberg.

Tallbo, med huvudbyggnaden bland tallarna, från söder.

Huvudbyggnadens entré med humle som växer runt verandan och vid sydfasaden.

Gårdskarlen Axel Rundborg framför den östra fasaden med kaprifol runt fönstret och en smal rabatt längs grunden.

Axel Rundborg arbetar med stenmuren, lägg märke till att det vid denna tid fanns fruktträd även i slutningen nedanför muren. Flickan är troligen Anna -Lisa Hedberg.

Grusplanen mellan huvudbyggnaden och det stora uthuset. Till höger ser man muren planterad med stenpartiväxter.

Stenmuren mellan uthuset och backen i öster.

Den östra backen, nedanför stenvallen ,sibirisk vallmo och andra stenpartiväxter.

Rabatt och grusgång på den sydöstra sidan om stora uthuset. I rabatten växer troligen flox.

Utsikt från huvudbyggnaden mot fruktträdgården , lägg märke till den smalt klippta häcken som avgränsar trädgården mot åkermarken.

Potatisland och eventuellt köksträdgård mot sydost. Gärdesgård och grind som avgränsning mot åkermarken.

Vägen upp mot huvudbyggnaden. Tomten avgränsas av en gärdesgård och en grind.

Lekstugan på sin ursprungliga plats i tallskogen väster om huvudbyggnaden.

Översiktlig inventering av befintligt växtmaterial

Vid boningshusets västra sida

Fingerborgsblomma *Digitalis purpurea*

Rabatten vid boningshusets södra sida

Vresros *Rosa rugosa*
Prästkrage *Leucanthemum maximum*
Sibirisk vallmo *Papaver croceum*
Orientalisk vallmo *Papaver pseudo-orientalis*
Bergklint *Centaurea montana*
Praktlysing (ny) *Lysimachia punctata*
Löjtnantshjärta (ny) *Dicentra spectabilis*
Stormhatt (blå) (ny) *Aconitum napellus*
Mossflox (ny) *Phlox subulata*
Bolltistel (ny) *Echinops bannaticus*

Vid muren

Akleja *Aquilegia vulgaris*
Mossflox *Phlox subulata*

Vid uthuset

Sedum
Akleja *Aquilegia vulgaris*
Näva (vit) *Geranium*
Näva (blå/vit) *Geranium*
Praktlysing *Lysimachia punctata*
Syren *Syringa vulgaris*
Plommon

I backen

Vresros *Rosa rugosa*
Bergklint (blå) *Centaurea montana*
Bergklint (purpur) *Centaurea montana*
Strålöga *Telekia speciosa*

Vid det mindre bostadshuset

Brandgul lilja *Lilium bulbiferum*
Daglilja (brunröd) *Hemerocallis fulva*
Lupin *Lupinus pollyphyllus*
Stormhatt (blå/vit) *Aconitum napellus*
Fingerborgsblomma *Digitalis purpurea*
Prästkrage *Leucanthemum maximum*
Fänrikshjärta (ny) *Dicentra formosa*
Temynta (ny) *Monarda didyma*
Pimpinellros

Vid lusthuset i backen

Syren *Syringa vulgaris*
Try
Kvanne? *Angelica archangelica*

Frukträdgården

Äppelträd (fyra stycken av okänd sort)

Beteckningen ny innebär att växterna med säkerhet har planterats på 2000-talet.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

Den viktigaste åtgärden för att behålla karaktären vid Tallbo är att fortsätta att kontinuerligt slyröja och glesa ur det tallbestånd som omger gården. Framförallt bör inslagen av lövsly tas bort men även granar bör inte i någon större utsträckning tillåtas förändra den öppna utsikten från gården. Tallskogen bör hållas gles, enstaka äldre, skadade träd som eventuellt kan utgöra en fara för hus eller besökare måste naturligtvis tas bort. En viss föryngring av beståndet, genom att släppa upp enstaka yngre tallar, kan ske.

Marken i anslutning till tallskogen

utgörs av lingon- och blåbärsris och det glesa gräs med inslag av örter som är karaktäristiskt för denna typ av skogsmark. Då denna typ av marktäckning är ganska känslig för nötning bör besökare uppmuntras till att inte vandra alltför fritt i tallskogen.

Den branta åbrinken

bör även den kontinuerligt röjas från sly så att inte utsikten över vattnet försvinner.

Området närmast huvudbyggnaden

ska även i fortsättningen vara grusad. Den grusade ytan ska gå ända in mot huvudbyggnadens grund. I anslutning till vinkeln mellan verandan och köket kan den befintliga smala rabatten vara kvar och eventuellt kompletteras med ytterligare perenner utifrån listan med förslag på lämpliga växter.

I kanten mellan den övre gårdsplanen och slutningen nedanför

finns en stenmur som enligt äldre fotografier varit planterad med stenpartiväxter. I dag finns en del rester av stenpartiväxter kvar i muren. Muren utgör en viktig avgränsning mellan den egentliga gårdsplanen och de lägre partierna. Muren bör på sikt rensas fram och kompletteras med stenpartiväxter.

Slutningen mellan muren och de lägre partierna

har idag karaktären av äng med en del förvildade växter, bl.a. stora bestånd av bergklint. Några pioner finns inplanterade i området.

Detta parti bör även i framtiden behandlas som ängsmark. Detta innebär att ängen slås en gång om året strax efter det att blommorna har gått i frö. Gräset räfsas ihop och förs bort från ängen för att inte göda marken i onödan. På detta sätt gynnas blommorna på gräsets bekostnad. Hänsyn får då tas till de pioner som idag finns på ängen. I ett längre perspektiv kan pionerna flyttas, förslagsvis, upp till rabatten utanför köket.

I slutningen nedanför uthuset

finns även här ett parti med förvildade växter. För att förhindra ytterligare spridning och för att framhäva det blommande beståndet, bör gräset i anslutning till denna slutning klippas kort med maskin.

Den gamla fruktträdgården

är viktig för anläggningens karaktär och bör hållas öppen och röjd från alltför mycket sly. Gräset kan antingen klippas med gräsklippare under hela sommarperioden eller behandlas som ängsmark och slås efter midsommar. De kvarvarande fruktträden skall med jämna mellanrum beskäras av en professionell trädbeskärare. Det är dock viktigt att påpeka att det viktigaste är att behålla trädens karaktär så att man inte får en föryngringsbeskränning som syftar till en så stor

fruktsättning som möjligt. Träden ska behålla sin naturliga krona och inte se ut som om de hörde hemma i en storskalig äppelodling i Kivik.

I ett längre perspektiv är det lämpligt att komplettera med en del nya fruktträd för att förtydliga fruktträdgårdens funktion och att komplettera raderna av träd.

Området till vänster om fruktträdgården

hålls öppet, gräset klipps och sly tas bort från åbrinken.

Övriga ytor som används som promenadstråk

av besökare klipps kort med gräsklippare för att markera gångstråken och för att hålla fritt från bl.a. ormar i gångvägarna.

Tomten har avgränsats från åkermarken

med en traditionell gärdesgård. Vid förnyelse av hägnader bör man försöka komma så nära originalet som möjligt även i de fall som man vill använda grindar så bör dessa också göras lika de som finns i det äldre bildmaterialet.

När det gäller trädgårdsmöbler

så är det viktigt att man använder enkla möbler av trä som målats i vitt eller möjligen grönt som också var vanligt. Alltför rustika, klumpiga möbler av lackat eller betsat trä eller plastmöbler bör undvikas. Tänk även på att använda traditionella material i eventuella krukor eller andra ”prydnader”

Arbetsuppgifter

April

När snön har försvunnit och marken torkat upp vårstädas anläggningen Växter i rabatter klipps ned och löv krattas bort från huvudbyggnadens närmaste omgivningar. Slyröjning kan utföras vid behov.

Maj–Juni

Under försommaren rensas rabatterna igenom ordentligt och naturlig gödsel myllas ned i jorden. Om man rensar ordentligt innan midsommar så krävs det inte så mycket mer än viss underhållsrensning under resten av sommaren. Vattning av rabatter vid torka. Gräsklippning påbörjas när det finns behov. Eventuellt nyplantering av växter görs nu eller under tidig höst.

Juni–Juli–Augusti

Efter midsommar eller när blommorna gått i frö, slås ängsyterna. Efter att ha torkat några dagar räfsas gräset bort och tas bort från ängen.

Gräsklippning vid behov, vattning vid behov och enklare underhållsrensning av rabatter.

September–Oktober

Gräsklippning så länge säsongen kräver. Under september är det lämpligt att rensa lite mera ordentligt i rabatterna. Fruktträden kan beskäras nu eller under vårvintern. Slyröjning om det finns behov.

Exempel på äldre växter som kan användas för komplettering

Perenner

Akleja	<i>Aquilegia vulgaris</i>
Blågull	<i>Polemonium caeruleum</i>
Bondpion	<i>Paeonia X festiva</i>
Brandgul lilja	<i>Lilium bulbiferum</i>
Daglilja, gul	<i>Hemerocallis lilioasphodelus</i>
Daglilja, brunröd	<i>Hemerocallis fulva</i>
Dillpion	<i>Paeonia tenuifolia</i>
Gulliris	<i>Solidago canadensis</i>
Gullviva	<i>Primula veris</i>
Fjärdernejlika	<i>Dianthus plumarius</i>
Hässleklocka	<i>Campanula latifolia</i>
Höstaster	<i>Aster novi belgii</i>
Höstflox	<i>Phlox paniculata</i>
Krollilja	<i>Lilium martagon</i>
Luktpion	<i>Paeonia lactiflora</i>
Malva	<i>Malva moschata</i>
Orientalisk vallmo	<i>Papaver pseudo-orientalis</i>
Praktbetonika	<i>Betonica macrantha</i>
Praktlysing	<i>Lysimachia punctata</i>
Riddarsporre	<i>Delphinium X cultorum</i>
Sibirisk vallmo	<i>Papaver croceum</i>
Stjärnflocka	<i>Astrantia major</i>
Stor blåklocka	<i>Campanula persicifolia</i>
Stormhatt	<i>Aconitum napellus</i>
Studentnejlika	<i>Lychnis chalcedonica</i>
Såpnejlika	<i>Saponaria officinalis</i>
Rudbeckia	<i>Rudbeckia lacinata</i>
Toppklocka	<i>Campanula glomerata</i>
Tovsippa	<i>Anemone sylvestris</i>
Trädgårdssiris	<i>Iris germanica</i>
Vippslide	<i>Aconogonon divaricatum</i>
Vårkrage	<i>Doronicum orientale</i>

Tvååriga

Borstnejlika	<i>Dianthus barbatus</i>
Fingerborgsblomma	<i>Digitalis purpurea</i>
Förgätmigej	<i>Myosotis sylvatica</i>
Trädgårdsnattviol	<i>Hesperis matronalis</i>

Lökväxter

Pingstlilja	<i>Narcissus poeticus</i>
-------------	---------------------------

Ett urval vanliga rosor

Alba rosor:	<i>Maiden's blush</i> <i>Alba maxima</i>
Frankfurter rosor:	<i>Agatha</i>
Pimpinellrosor:	<i>Plena</i> (Finlands vita ros)
Vresrosor:	<i>Rosa rugosa</i> , <i>Hansa</i>

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Box 746, 801 28 Gävle 026-65 56 00
Museet: S Strandg 20 Fogden: Styrmanög 4
www.lansmuseetgavleborg.se

